

אז הייתה חמדה

כשמצאו אותה מתה בדירתה, חשבו כולם שאחד מניסיונות ההתאבדות שלה הצליח, אבל בדוח הפתולוג נכתב שמותה של המשוררת דליה רביקוביץ נגרם מכישלון חריף של הלב • אולי מוטב היה לכתוב "שיברון של הלב"

פרולוג

זה היה לפני קצת יותר מ-50 שנה. לגלי צה"ל, הת-חנה הקטנה ההיא ביפו ששידרה רק כמה שעות ביום, הגיע יצחק לבני והחליט לעשות מהפכה. הוא גייס בכוח השכנוע הבלתי הגיוני שלו כמה צעירים שכבר התחיי-לו להתקדם ולהתפרסם במקומות אחרים, והביא אותם למקום שנראה כמו בניין נטוש שדייריו נמלטו ממנו באישון לילה.

גם אני הייתי בין אלה שאותם פיתה יצחק לבני. קמתי ועזבתי את חיקו החם והנוח של קול ישראל, ועשיתי משהו שכל ידידי חשבו כמעשה טירוף חסר אחריות, או לפחות כשטות וכטעות שעליה לא סולחים אפילו לצ-עירים חסרי מוח כמוני. רק ביום הראשון כשהגעתי לגלי צה"ל, הבנתי פתאום מה השארתי מאחורי ולאן הגעתי. ואז כנראה בא משבר שאולי חלחל בי בסתר, ושיצחק לבני היה הראשון שזיהה אותו אפילו לפני. הוא ביקש שא-כנס אליו, וכשרק התיישבתי הפתיע אותי ואמר "דבר!".

לא הבנתי. אחרי כמה גמגומים שלי על ההקלטה של התוכנית הקרובה, על האייטמים ועל המשתתפים שכבר אישרו ואלה שעוד לא, הוא התחיל לדבר. נדה-מתי. זאת הייתה שיחה אישית. מאוד אישית. עד כדי כך אישית שכאשר נכנסה עורדה קצינת הניהול של התחנה - מי שהייתה אימת כולנו, כולל יצחק לבני, ושיכלה להיכנס לכל מקום בכל רגע - הוא ביקש ממנה לצאת. היא לא אמרה כלום, כנראה מההלם ומההפתעה ופשוט יצאה.

בסוף השיחה ההיא, כששאלתי אותו איך קלט את מה שקלט, אפילו עוד לפני שאני הבנתי מה קורה לי, הוא ענה לי: "החיים עם דליה לימדו אותי להיות דרוך תמיד ולזהות את המשבר המתקרב".

דליה היא דליה רביקוביץ, שלה היה נשוי כמשך שלוש שנים ושגם אחרי הגירושים הם שמרו על חברות קרובה כמשך כל השנים.

(ליצחק לבני)

מה יהיה איתך, היא אמרה, תפרו לך בגד בוער. תפרו לי בגד בוער, אמרתי, אני יודעת אז מה את עומדת, אמרה, את צריכה להיזהר, האם את לא יודעת מה זה בגד בוער? אבל הבגד, אמרה, הבגד בוער באש מה את אומרת, צעקתי, מה את אומרת? איך עלי בגד ככלל, הרי זאת אני הבערת (הבגד" / דליה רביקוביץ)

תמונה ראשונה

עומד על הכביש כלילה האיש הזה שהיה בשכבר הימים אבא שלי וחייבת אני לגשת אליו למקום עומדו מפני שאני הייתי הבת הבכורה שלו

והוא אינו מדבר לי מילת אהבה אחת למרות שהיה בשכבר הימים אבא שלי ולמרות שאני הייתי הבת הבכורה שלו הוא אינו יכול לדבר לי מילת אהבה אחת ("עומד על הכביש" / דליה רביקוביץ)

לוי רביקוביץ, אבא של דליה, נהרג בתאונת דרכים כשהיא הייתה כמעט בת 6. היתמות השאירה בה צלקות שלא הגלירו עם השנים ושמצאו ביטוי של הרכה צער וכאב בשידיה. בקיבוץ גבע, לשם הגיעה אחרי האסון, היא סבלה מנידוי ומהשפלות. ילדה רגישה ובורדה שהייתה לא מקובלת ואולי גם לא מוכנת.

והייתה בנו אחת שהיו לה עיניים אהובות וקינאנו בה כולנו עד ששכחנו, והייתה בנו אחת בהיירה וזקופת קומה שהיו שואלים בכיתה וידעה להשיב תשובות

והייתי יוצאת בשמש אל השדה הקרוב ואוהבת את העננים והגוה בהם סיפורים והייתה לי שהות רבה להרהר בצער מראשית הסתיו האפור ועד סוף הקיץ הצהוב ("תמונה" / דליה רביקוביץ)

בשנת 1967 יצא לאור הספר "מסיבה משפחתית". בהקדמה לספר, שכלל בין השאר שבעה שירים שהותיר אחריו אביה של דליה, היא כתבה מכתב לקורא:

לפני שלושים שנה היו כנופיות ערבים מתנפלות לפעמים על יהודים, לכן הייתה אימא שלי דואגת מאד כאשר היה לוי רביקוביץ מאחר לחזור הביתה. שכחתי לספר, שלוי רביקוביץ היה אבא שלי. אבל לפני עשרים וחמש שנה, בעיצומה של מלחמת העולם, נדרס למוות על ידי נהג שיכור. במותו הייתי בת שש, ואחיקם ועמידם, התאומים שלנו, היו בני חמישה חודשים.

בפתח הספר הזה מופיע שיר שכתב לוי רביקוביץ,

אבא של דליה. שם השיר, כמה אירוני, "מכונית וילדה".

במכונית וילדה - ידידות הן השתיים: הילדה בת שלוש (לאחר חג סוכות) ומכונית ציבורית בעלת קומותיים שקוראים לה פשוט - אוטו שתי קומות

דק בערב חוזרות הן הביתה - בשבע, עייפות וצמאות לאחר יום חמסיך אז הן יחד שותות: הילדה את הלבן והאוטו בולע במקום זה כנוץ

כאשר המכונית את עיניה עוצמת ועומדת לישון כפינה אפלה, חברתה הילדה אז בנחת נרדמת ורואה בחלום את האוטו שלה

תמונה שנייה

1998, שנת היובל למדינת ישראל. טקס חלוקת פרסי ישראל. על הבמה בשולחן של מחלקי הפרסים נמצאים בין שאר המכוברים: עוז ויצמן, נשיא המדינה; בנימין נתניהו, ראש הממשלה; אהוד אולמרט, ראש עידיית ירושלים; ויצחק לוי, שר החינוך, התרבות והספורט. זו הייתה שנת שיא בתולדות הפרס: 22 חתנים וכלות. ביניהם עמוס עוז, יוסי בנאי, יפה ירקוני, אהוד מנור ופ-רופ' דן שכטמן, ש-13 שנה אחר כך יזכה בפרס נובל. כל הזוכים יושבים על הבמה חגיגיים ונרגשים, חוץ מזוכה אחת.

"קהל נכבד", אומר המנחה דניאל פאר, "מסיבות אישיות נבצר מהגברת דליה רביקוביץ להשתתף בטקס. בנה עידו קליד יקבל את הפרס בשמה". עידו בן ה-20 שמע את נימוקי ועדת השופטים, שאמו היא שותפה מרכזית למהפכה הגדולה של השירה הע-ברית החדשה ושככתיתה היא מתייצבת מול תופעות הקיום הקשות ביותר ושהיא נוגעת בפצעים כבגידת הגוף, יתמות, שכול, חיים שהוחמצו והעוול בין האנשים לבין העמים. הוא לחץ את ידיהם של כל הנכבדים וחזר לשבת בין הכלות והחתנים המאושרים כמו תינוק שנשבה. אני רמעותי.

הריכאון שלי הוא שפל יציב. אין לי מאניה-דיפרסיה. כשאני בריכאון אני כל כך שונאת את

לזהות את המשבר
המתקרב. רביקוביץ ז"ל
צילום: אמיר מאירי (עיבוד מחשב)

חשבה: כמה שהוא טועה. אבי היה גבה קומה, צנוע ומ-
רהיב, והוא - גוף, עגלגל, מרכיב משקפיים עבים והיפר-
כונדר.

בחדוש אוגוסט בשנת 1972 שלח ברוך קורצווייל יד
בנפשו. הוא היה בן 65. דליה רביקוביץ הייתה אז בת 36.

קל מאד לשוחח עם המתים. אני אומרת לו לעתים
קרובות, "לא באתי אליך מספיק והיו לך סיבות.
אבל אתה פירשת את זה שלא כהלכה. היית איתי
תמיד".

והוא אומר: "אינני סובל שעוזבים אותי".
ואני אומרת: "היית לי רמות אב. הייתי חייבת
לפרוש".

והוא משיב: "היית כפוית טובה".
ואני אומרת: "אבל אתה איתי. חי או מת, איתי אתה
חי וממשיך לדבר".

והוא אומר: "נניח. מה שהיה איך לתקן. אני
כשלעצמי אני מת".
ואני אומרת: "לא". ואני צודקת.

בשנת 1982, עשר שנים אחרי מותו ובעיצומה של
מלחמת לבנון הראשונה, היא כתבה את השיר "בצפון
קופאים" לזכר ברוך קורצווייל.

מה אני צריכה את כל אלה,
לחשוב על כל אלה,
לזכור את כל אלה,
תינוקות קופאים
בצליפות גשם אלכסוני
אמהות מבעירות
יריעות אוהלים
שתבער להם מדורה יפה בחורף
הוא קם, הוא עומר, הוא נפטר, הוא חופשי
כל הצרה הזאת
עלי ועל ראשי

אפילוג

מחר, 17 בנובמבר, הייתה אמורה דליה רביקוביץ
לחגוג את יום הולדתה ה-81. אבל לפני 13 שנה, ב-21
באוגוסט בשנת 2005 מצאו אותה מתה בדירתה. לכו-
לם היה בדור שאחד מניסיונות ההתאבדות שלה הצ-
ליח הפעם. אבל בניתוח שלאחר המוות, שנערך לבקשת
המשפחה, לא נמצאה בגופה כמות חריגה של תרופות.
הפתולוג רשם בדוח שלו שמותה נגרם קרוב לוודאי
מכישלון חריף של הלב.
אולי מוטב היה לרשום בדוח "שיברון של הלב" במ-
קום "כישלון של הלב".

שם ידעתי חמרה שלא הייתה כמוה,
והזמן הוא היה יום השביעי בשבת
וכל כדי אילנות היו מתעצמים לגבוה

והאור הלך מסביב שוטף כנהר לנבוע,
וגלגל העץ את גלגל החמה חמד
או ידעתי חמדה שלא הייתה כמוה

("חמדה" / דליה רביקוביץ)

ברוך החזיר חיבורים שכתבנו ופגע בכבודה של אחת
התלמידות. אני הבעתי מחאה, והוא השיב לי שלא
ממין העניין: "עליך, דליה, אומרים בחרד המורים שאת
משוררת גדולה, אבל אני לא מצאתי בחיבור שלך
שום שירה". הרגשתי שאני בוערת מעלכת. הוצאתי
מתיק המחברות את הסריגה שלי וסרגתי, במופגן, מעל
לשולחן כדי שיתרגז.

פעם, כשאמר לה שהוא היה דמות האב עבודה, היא

לוי רביקוביץ, אבא של דליה,
נהרג כשהייתה כמעט בת 6.
היתמות השאירה בה צלקות
שלא הגלידו ושמוצאו ביטוי של
צער וכאב בשיריה. היא סבלה
מנידוי ומהשפלות. ילדה רגישה
ובודדה שהייתה לא מקובלת

עצמי, שאני לא שונאת אף אחד אחר
(דליה רביקוביץ)

אתנחתא

ככה כתב הפרופ' ברוך קורצווייל, החוקר והמבקר
המוערך על "אהבת תפוח הזהב", ספר השירים הראשון
שלה:

לדליה רביקוביץ נימה לידיית משלה. קובץ צנוע
זה של שירים עולה בערכו הפיזי, במקוריותו
ואמיתותו על עשרות ספרי שירה שהופיעו אצלנו.

זה היה בשנת 1959. היא הייתה בת 23. שנים ספר-
רות לפני כן היא עדיין הייתה תלמידת תיכון "חוגים"
בחיפה, שם גרה מגיל 13 אצל משפחות אומנות. המורה
שלה לספרות היה ברוך קורצווייל.

הפגישה הראשונה בינינו לא עלתה יפה. בגלל מחלה
ממושכת הגעתי לשנת הלימודים באיחור של חודשיים.